

OSVRTI I KOMENTARI

NACIONALNI PLAN AKCIJE ZA DECU

Nacionalni plan akcije za decu je strateški dokument koji je Vlada Republike Srbije usvojila u februaru ove godine, u kome je definisana opšta politika zemlje prema deci za period do 2015. godine, i to politika na kratak, srednji i dugi rok. Predstavlja plan prioriternih mera, aktivnosti i programa kojima se nastoji da se u narednim godinama stvore što povoljniji uslovi za život dece, njihovo odrastanje i uključivanje u društvo. Treba da obezbedi usklađivanje akcija i mera u različitim oblastima i različitim javnim službama koje se bave decom, a svoj deci omogući dostupnost, kvalitet i efikasnost javnih službi, pri čemu posebno vodi računa o vulnerabilnim kategorijama dečije populacije. Takođe treba da omogući praćenje stanja dečijih prava i dobrobiti dece tokom socio-ekonomske tranzicije. Ovaj dokument pripremio je Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije, savetodavno telo formirano odlukom Vlade Srbije u maju 2002. godine, koji čine predstavnici ministarstava i stručnjaci koji se profesionalno bave različitim problemima dece.

Osim što je izradom NPA Vlada Srbije nastojala da pruži celovit i sistematičan odgovor na pitanje društvenog položaja dece i time deluje na dugoročno rešavanje problema reprodukcije stanovništva, ovaj dokumenat predstavlja i odgovor na međunarodne obaveze naše zemlje. One proističu iz ratifikacije Konvencije UN o pravima deteta i drugih dokumenata, kao što su Milenijumski ciljevi razvoja UN, Svet po meri deteta, Kvalitetno obrazovanje za sve, Zdravlje za sve u 21. veku, Zdravlje 21, Akcioni plan za životnu sredinu i zdravlje dece u Evropi, kao i čitav niz međunarodnih ugovora koje je naša zemlja ratifikovala do sada. NPA predstavlja i odgovor na potrebu da se ispune određeni međunarodni standardi u ostvarivanju i zaštiti prava deteta usled uključivanja u evropske integracije.

Pre definisanja NPA bilo je neophodno da se identifikuju osnovni problemi u ostvarivanju, zaštiti i unapređivanju prava deteta u našoj zemlji. Informacije o položaju dece i stanju prava dece koje su poslužile za izradu ovog dokumenta su statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku, statistički podaci i analize pojedinih ministarstava, dokumenta o reformi obrazovanja, sistema socijalne i zdravstvene zaštite, Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji, Unicefova sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u SRJ, Zajednička procena situacije Ujedinjenih nacija za

Srbiju i Crnu Goru, zatim iskustva, izveštaji i publikacije nevladinih organizacija, izveštaji naše zemlje o stanju prava deteta koji su podneti Ujedinjenim nacijama, kao i saznanja stručnjaka iz disciplina koje se bave decom. Osim toga, u šest regiona Srbije, odnosno u dvadeset sedam opština i gradova, obavljene su konsultacije o Nacrtu NPA, i u njima su učestvovali lokalni organi vlasti, predstavnici institucija koje se bave decom, predstavnici nevladinog sektora i građani. Takođe, u osamnaest opština obavljeno je ispitivanje na uzorku dece o tome kako ona opažaju svoje probleme i šta misle da bi društvo i država trebalo da učine u vezi sa tim. Problem nedostatka relevantnih podataka ispoljen pri prikupljanju potrebnih informacija trebalo bi da u narednom periodu bude prevaziđen, što je takođe predviđeno ovim dokumentom.

Najveći problemi vezani za decu u našoj zemlji odredili su i osnovne prioritete definisane NPA. Pri tom je uvažena i potreba da se zaštite određene grupacije dece, kao što su deca ometena u razvoju i deca bez roditeljskog staranja, kao i da se deca zaštite od zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja. Procena stepena ostvarivosti ciljeva takođe je bila bitan element prilikom definisanja prioriteta. Prioriteti su:

1. Smanjenje siromaštva dece
2. Kvalitetno obrazovanje za svu decu
3. Bolje zdravlje za svu decu
4. Unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju
5. Zaštita prava dece bez roditeljskog staranja
6. Zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja
7. Jačanje kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece

Sledi kratak prikaz svake od osnovnih komponenti.

Smanjenje siromaštva dece je postavljeno kao strateški cilj broj jedan. Predstavlja deo Strategije za smanjenje siromaštva dece Vlade Republike Srbije. Realizacija ovog cilja predviđena je pre svega kroz obezbeđivanje pomoći pojedinoj deci i porodicama u situaciji siromaštva. Predviđeno je da se to čini putem mera klasične socijalne zaštite, odnosno raznih socijalnih davanja, usmeravanjem pažnje na "nove" oblike siromaštva nastale usled restrukturacije privrede i privatizacije. Zatim, poboljšanjem dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti društvenih službi za decu, kao i izradom sistematske, dugoročne, preventivne i razvojne strategije. Drugi način delovanja na smanjenje siromaštva dece pretpostavlja prevenciju efekata siromaštva intervencijama u sredinama koje zbog siromaštva deluju kao generator njegovog transgeneracijskog prenošenja.

Strateški cilj broj dva je *kvalitetno obrazovanje za svu decu*, i za njegovo ostvarivanje kao neophodnost istaknuto je povećanje izdvajanja iz bruto društvenog proizvoda. Kvalitetno obrazovanje za svu decu podrazumeva povećanje obuhvata dece kvalitetnim predškolskim vaspitanjem, što znači i potpuni obuhvat kvalitetnim predškolskim obrazovanjem godinu dana pre polaska u školu, sa posebnim merama za obuhvat dece iz neobuhvaćenih grupa. Dalje, neophodno je poboljšanje kvaliteta osnovnog obrazovanja i postizanje obuhvata sve dece kvalitetnim osnovnim obrazovanjem: upis sve dece, održanje u sistemu i smanjenje osipanja, povećavanje procenta dece koja završavaju osnovnu školu. Dalje, potrebno je osigurati da sva deca koja završe osnovnu školu upišu i završe srednju školu koja ih osposobljava za dalje školovanje ili zapošljavanje. Jedan od ciljeva je i izgradnja škole po meri deteta – škole kao prijateljskog ambijenta za dete.

Bolje zdravlje za svu decu je strateški cilj broj tri. Pre svega, to znači svoj deci omogućiti zdrav i bezbedan početak života, odnosno smanjiti maternalnu smrtnost za polovinu prosečne vrednosti do 2015. godine, smanjiti proporciju dece sa malom telesnom masom na rođenju i obezbediti veće preživljavanje dece sa malom telesnom masom na rođenju, smanjiti smrtnost odojčadi za jednu trećinu do 2015. godine, posebno smanjiti razlike u smrtnosti među okruzima i pojedinim osetljivim grupama, i smanjiti incidenciju pedijatrijskog HIV/AIDS-a, tj. prenos HIV-a sa majke na dete ispod 2%. Dalje, potrebno je stvoriti uslove za optimalan razvoj svakog deteta, što podrazumeva obezbeđivanje jednakosti dece u dostupnosti i korišćenju zdravstvene zaštite, smanjivanje povređivanja i smrtnosti dece od nesreća i nasilja, poboljšanje ishrane dece, stvaranje bezbedne, podržavajuće, nenasilne životne sredine za odrastanje dece, obezbeđivanje informisanosti dece o zdravlju i njihovo učestvovanje, shodno stepenu razvoja u donošenju odluka koje se tiču njihovog zdravlja. Zatim, neophodna je promocija zdravlja među mladima i adolescentima, i time smanjenje stopa maloletničkih trudnoća pre 18. godine života, smanjenje stopa namernih prekida trudnoće među mladima i adolescentima, smanjenje učestalosti polno prenosivih infekcija, kao i smanjenje učestalosti pušenja, upotrebe alkohola i droge među mladima i adolescentima.

Da bi se postigao cilj broj četiri, koji se odnosi na *unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju* i stvorile mogućnosti za njihovo ravnopravno učešće u društvu, potrebno je, pre svega, raditi na podizanju svesti u društvu o pravima, potrebama i potencijalu dece ometene u razvoju. Neophodno je deci ometenoj u razvoju obezbediti sveobuhvatnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu i rehabilitaciju, kao i kvalitetno obrazovanje. Takođe, potrebno je definisati nacionalnu politiku i zakonski okvir za zaštitu prava dece ometene

u razvoju u skladu sa principima Konvencije o pravima deteta i ostalim relevantnim međunarodnim dokumentima.

Ostvarivanje strateškog cilja broj pet, *unapređenje zaštite dece bez roditeljskog staranja*, podrazumeva reformu sistema zaštite dece bez roditeljskog staranja i stvaranje uslova za pružanje kvalitetnih, efikasnih i ekonomičnih usluga, usmerenih na organizovanje zaštite svakog deteta bez roditeljskog staranja u njegovom najboljem interesu, kao i na prevenciju rizika odsustva roditeljskog staranja u porodicama koje zbog nepostojanja modela odgovornog roditeljstva postaju generator transgeneracijskog prenosa odsustva roditeljske i porodične brige o deci. To zahteva deinstitucionalizaciju zaštite dece i postepenu predominaciju oblika zaštite koji podrazumevaju život dece u porodičnom okruženju.

Strateški cilj broj šest koji se odnosi na *zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja* zahteva uspostavljanja sveobuhvatnog sistema za zaštitu dece od ovih pojava u skladu sa načelima Konvencije o pravima deteta i uz poštovanje principa najboljeg interesa deteta kao prevashodnog. Potrebno je jačanje svesti i znanja stručnjaka, laika, ali i same dece, o pitanjima koja se odnose na prava dece i zaštitu od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja. Neophodno je uspostavljanje efikasne, operativne, multiresorske mreže za zaštitu dece od ovih pojava, kao i usklađivanje zakonskog okvira za zaštitu dece sa Konvencijom o pravima deteta i drugim međunarodnim dokumentima. Takođe, važno je izraditi i usvojiti od strane Vlade sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

Radi *jačanja kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece*, strateškog cilja sedam, neophodno je pokrenuti inicijative i predloge u oblasti zakonodavne delatnosti, formirati tela koja se bave pravima dece, izgraditi bazu podataka o deci, obučiti medije i novinare za poštovanje prava deteta, kao i jačati kapacitete postojećih i formirati nove nevladine organizacije za zaštitu prava deteta.

Prilikom izrade NPA posebna pažnja je posvećena pitanjima njegove ostvarivosti. Zato se krenulo od programa koje su definisali pojedini državni organi i institucije u skladu sa svojim nadležnostima, jer to podrazumeva i obavezu ostvarivanja. Time je rešen i problem osnovnog finansiranja, koje se predviđa iz planiranih budžetskih sredstava. Osim toga, predviđeno je da se za neke, jasno definisane projekte traže finansijeri među domaćim i stranim donatorima, u javnom i privatnom sektoru, na nivou lokalne vlasti.

Neophodna mobilizacija nosilaca procesa ostvarivanja NPA pravovremeno je postignuta putem obimnih konsultacija koje su prethodile usvajanju NPA, a u kojima su učestvovali svi važni partneri. Iz konsultacija sa decom vidi se da su najistaknutiji problemi, viđeni dečijim očima: siromaštvo i kvalitet porodičnog življenja, obrazovanje i školski standard, potreba za atraktivnijom ponudom lokalne zajednice i kvalitet slobodnog vremena, ekologija i higijena okruženja, opšta i lična bezbednost, zlostavljanje i manipulacija decom, bolesti zavisnosti, tolerancija, poštovanje i uvažavanje osobnosti, kao i kontakti, putovanja i razmene.

Pošto je konkretizovan u vidu aktivnosti koje treba preduzeti i, kad god je to bilo moguće, u vidu operacionalnih i kvantifikovanih pokazatelja stanja i visine vrednosti indikatora koje bi trebalo postići na završetku, od samog početka u NPA su ugrađeni mehanizmi praćenja i evaluacije procesa promene i efekata realizacije. Praćenje i evaluaciju primene NPA treba da omogući i baza podataka ChildInfo, koja se razrađuje u saradnji sa Unicefom i Republičkim zavodom za statistiku i operativno će se voditi u resornim ministarstvima i u Savetu za prava deteta.

NPA treba da bude instrument za mobilizaciju svih socijalnih partnera u rešavanju problema dece: Vlade, Skupštine, lokalne samouprave, građana i udruženja građana, medija, porodica i roditelja, stručnih institucija i pojedinačnih stručnjaka koji se bave decom. U realizaciji ovog programa značajno mesto pripada Savetu za prava deteta koji svojim direktnim delovanjem prema javnosti, javnim zastupanjem interesa deteta ugrađenim u NPA, savetima i sugestijama preko Vlade Srbije, direktnom saradnjom sa nosiocima realizacije pojedinih segmenata NPA treba da obezbedi koordinaciju među partnerima u realizaciji NPA. Ovo podrazumeva i da se animiraju i mobilišu novi partneri u realizaciji NPA, vrši javni pritisak na one partnere koji ne ispunjavaju preuzete obaveze, stvore sistemski rešenja i nove institucije koje će brinuti o ostvarivanju prava pojedinih kategorija dece, i obezbedi redovno praćenje i evaluacija procesa ostvarivanja NPA.

Biljana Stanković